

(əvvəli ötən sayımızda)

Bu yerdə bir sıra məqamlara (özü də kəskin fərqli məqamlara) diqqət çəkməyi münasib bildim.

1998-ci ildə Məclisi-Məbusanın stenoqramları çap olunub. Böyük zəhmət və dövlət vəsaiti sərf olunub. Biz bunu alqışlayırıq.

"Görülən işdən gül iyi gələr"- deyiblər. İrəliyə doğru atılan hər bir addım yeni müjdələrin xəbərçisi olduğu fikrini də qəbul edirik.

1998-ci ildə Məclisi-Məbusanın stenoqramları həm Azərbaycan, həm də rus dilində çap olunub. Hər iki kitab yarımçıq səciyyə daşıyır. Eyni zamanda cildlərin hazırlanmasında tərtib xətalarına yol verilmişdir ki, həmin nəşrdə azərbaycanca cildə yalnız azərbaycan dilində olan çıxışlar verilib, rusca nəşrdə isə rus dilində edilən çıxışlar yer alıb. Deməli, hər iki kitab-azərbaycanca cildi də, rusca cildi də natamamdır, yarımçıqdır.

2 cildlik stenoqramlardakı kobud qüsurları oxuyanda belə təsəvvür yaranır ki, həmin materialların çoxunu heç redaktor kimi Seyidağa Onullahi də oxumayıb. Nəşrdə elə səhvlər təsadüf edilir ki, o səhvlər orta əsrlər tarixi üzrə sayılıb-seçilən mütəxəssis olan professor Seyidağa müəllimin nəzər-diqqətindən qaçmağına adamın inanmağı gəlmir.

1998-ci ildə nəşr edilmiş 2 cildlik parlament hesabatları kiril əlifbasında çap edilmişdir. Materialları nəşrə Bakı Dövlət Universitetinin müəllimi Səfər İbrahimov hazırlamış, yəni mətnləri ərəb əlifbasından kirilə köçürməklə işini sonlamışdır.

Protokollarla tanışlıq da göstərir ki, Məclisi-Məbusanda danışanların buraxdığı müəyyən üslubi səhvləri əl üstü islah edən stenoqrafistin-tezyazarın da yazılarında yanlışlıqlar az deyil. Həm də nəzərə alsaq ki, Parlamentdə 10 nəfər stenoqrafçı-6-sı Azərbaycan, 4-ü isə rus dilində-ışləmiş (heç şübhəsiz ki, bu 10 nəfər stenoqrafistin ustalıq, peşəkarlığı və ümumi hazırlığı eyni olmamışdır), daha sonra parlament katibləri stenoqrafik yazılar üzərində düzəlişlər aparmış (müəyyən təhriflərə yol vermiş) və nəhayət, hesabatların üzü köçürülmüş variantları hazırlanmışdır.

1998-ci il nəşrində bəzən mətnlərdəki uyğunsuzluqlar-ayrı-ayrı sözlərin səhv oxunuşu da yer almışdır. "Parlament" kitabının mətnlərində saysız naqisliklər: bütöv cümlələrin, yaxud sətirlərin nəzərdən qaçırılması, ayrı-ayrı söz və ifadələrin düzgün oxunmaması səbəbindən tamamilə əks mənalı alınması, leksik, fonetik qüsurlar, fars, ərəb mənşəli sözlərin müasir sözlərlə əvəz olunması, eyni zamanda mənbəşünaslıq baxımından yolverilməz olan bir sıra redaktələr və s. kitabın sanbalına xələl gətirməklə onların üstünə kölgə salırdı.

Tarix elmləri doktoru professor Solmaz Rüstəmovna-Tohidi "Azərbaycan" qəzetinin 4 mart 2016-cı il tarixli sayında dərc edilmiş "Millətimiz özünü göstərəcəkdir! Azərbaycan parlamentinin tarixinə dair qiymətli kitab" adlı dəyərli məqaləsində yazır: "... bir peşəkar arxivist-tarixçi kimi Şirməmməd Hüseynovun eyni zamanda iki iş gördüyünü üzə çıxarır. Belə ki, öz kitabı üzərində işləyərkən Şirməmməd müəllim "Parlament" kitabında rastlaşdığı qüsurların üstündən keçməyərək, həmin mətnlərin üzərində köhnə əlifbanı və o dövrün dil-üslub xüsusiyyətlərini dərinləndirən bilən təcrübəli bir redaktor işi görüb".

Şirməmməd Hüseynovun kitabında-üçcildliyində istər "Azərbaycan" qəzetinin müəllif yazılarının, istərsə də Parlament iclaslarında çıxış etmiş millət vəkllərinin nitqlərinin dil-üslub xüsusiyyətləri olduğu kimi qorunub saxlanılmışdır.

Hər yazının sonunda müəlliflərin mətnə işlətdikləri ərəb-fars mənşəli sözlərin lüğətini vermişdir.

1998-ci ildə buraxılmış 2 cildlik AXC Parlament hesabatları nəşrlərindən fərqli olaraq, Azərbaycan tarixinin əvəzsiz bilicisi, neçə-neçə jurnalist və alimlər nəslinin güvən yeri, mətnşünas Şirməmməd Hüseynovun üçcildliyi latın qrafikasında dərc olunmuş, həmin sənədlərin ən geniş ölçüdə çağdaş və gələcək azərbaycanlı oxucular tərəfindən asan oxunması və başa düşülməsi-anlaşılması təmin olunmuşdur.

Üçcildlik Azərbaycan parlamentinin çoxşaxəli və çoxsahəli, canlı, həm də gərgin fəaliyyəti haqqında ən doğru-dürüst məlumatların ötürücüsünə çevrilir.

Parlamentdə təmsil olunan müxtəlif siyasi qüvvələri və maraqları təmsil

"Azərbaycan" qəzetində parlament hesabatları və şərhlər (noyabr 1918-aprel 1920)" kitabı haqqında qeydlər və düşüncələr

edən Parlament fraksiyalarının, parlament komissiyalarının, eyni zamanda ayrı-ayrı millət vəkllərinin işi, fəaliyyəti, onların parlament iclaslarındakı çıxışları və mövqelərini öyrənmək baxımından əvəzsiz mənbə olduğunu isbatlayır. Bu kitablar hökumət başçıları və nazirlərlə Parlament arasındakı münasibətləri öyrənmək baxımından da ən qiymətli mənbə rolunu oynayır.

Akademik Nizami Cəfərov "525 -ci qəzet" in 29 noyabr 2016-cı il tarixli sayında dərc etdirdiyi "Professor Şirməmməd Hüseynova açıq məktub"unda yazır: "Sizin kitabınızda hesabatlar və şərhlər elə məharətlə düzümüsdür ki, sanki milli istiqlal mövzusunda sənədli roman-epopeya oxuyursan... Hadisələr, mübahisələr, münaqişələr bir süjet ətrafında cərəyan edərək dövrün canlı mənzərəsini yaradır. Müxtəlif firqələr, millət vəklləri, hökumət üzvləri barədə yaranan təsəvvürlər yalnız tarixi yox, həm də bədiidir. Və ona görə də bu əsər "Stenoqrafik hesabat", yaxud tərtib janrının hüdudlarına qətiyyənlə sığmır desəm, görünür elə də ciddi səhv etməm".

Qanunvericilik orqanı kimi Parlamentin mahiyyəti və əhəmiyyəti, Azərbaycanda parlamentarizm ənənələrinin tarixi, Məclisi Məbusanın

məsələyi gözlərinin bəbəyi kimi qoruyacaqdır..."

Həmin iclasda söz alan M.Ə.Rəsulzadə ölkədə həm daxili, həm də xarici vəziyyətin ağır olduğunu məbusların diqqətinə çatdırdıqdan sonra qan və can yağısıyla deyir: " Fəqət biz göz bəbəyi kibi müdafiə olunacaq istiqlaliyyətimizin hər fitnəyə qarşı müdafiə olunacağını ümid edirəm. Bu əzmdə yalnız bir hökumət degildir. Bütün millət bu əzmdədir. Bu gün bizim istiqlalımızı tanımaq istəməyənlər həqiqi demokrat degildirler..."

Siyasi-ideoloji mübarizənin təcrübəli və yenilməz cəngavəri Əhməd bəy Ağaoğlunun döyüşkən səsi gəlir: "Möhtərəm əfəndilər! Bəndən əvvəlki natiq, möhtərəm rəfiqim hökumət haqqında pək həssas, pək sıcaq bir nitq irad etdi ki, möhtəviyyətinə şərik oluyoram. Fəqət onunla bənim aramızda bir fərq var ki, onun atəşi çox, bənim atəşim sönmüş, o, gənkdir, mən ixtiyar. Onun bir az göylərdə gəzməyə həqqi var. Bən isə yeri görməyə məcburam".

Əhməd bəy Ağaoğlu sözüne davam edərək deyir: "Hökumətin bəyan-naməsində söylədiyi Azərbaycan istiqlalı bizim həpimizə əfzəli-amalımızdır. Hər bir kəndi şərəfini, kəndi amalını bilən azərbaycanlı bunu duy-

fəaliyyətinin ardıcıl və sistemli şəkildə çatdırılması baxımından "Azərbaycan" qəzetində dərc edilmiş yazılar, rəsmi sənədlər, elanlar və nəhayət müəllif məqalələri də Parlament iclaslarının stenoqramları ilə üzv vəhdətdə üçcildliyə daxil edilməsi bu triadanın əhəmiyyət və dəyərini, onun tarixi və mənəvi sanbalını iki qat artırır.

Üçcildlik Azərbaycan Parlamentinin açılması hadisəsini ümumxalq bayramı səviyyəsində qəbul edildiyini, "Azərbaycan" qəzetinin istər xalqın bu hadisəyə münasibətini, istərsə də parlamentin açılışının təntənəsini öz səhifələrində geniş şəkildə əks etdirir ki, bunlar 1998-ci ildə buraxılmış 2 cildlik AXC Parlament hesabatları nəşrlərində yoxdur. "Şərhlər" ifadəsi altında nəzərdə tutulan müxtəlif məzmunlu və ünvanlı müəllif yazıları xülasələr, hətta felyetonlar ilk dəfə olaraq üç cildlikdə Azərbaycan oxucularına çatdırılır.

Hər kəsə bəllidir ki, tekstoloqlar da stenoqraflar kimi mətnə soyuqqanlı və ehtirassız yanaşırlar. Ancaq Şirməmməd müəllimin triadasını-"Azərbaycan" qəzetində parlament hesabatları və şərhlər"ini oxuyanda heyretə gəliresən. Ona görə ki, bu kitablarda tədqiq olunan mövzuya dərinləndirən və miqyaslı bələdliklə yanaşı qədərşünaslıqla yüksək ümumiləşdirməyə gətirib çıxaran vətəndaş sevgisi, milli bir ehtiras və illi kökə bağlılıq vardır ki, dərhal oxucunu düşündürməyə, düzgün nəticə çıxarmağa, haqqa tapınmağa səfərbər edir. Oxucunun qavrayışına müsbət impulslar ötürür.

Kitablarda verilmiş Azərbaycan Məclisi-Məbusanının, eyni zamanda Parlamenin təntənəli açılışı, təmiz olduğu qədər də böyük arzu və istəklərdən, ümidlərdən yaranan ilk və hərtərəfli nitqləri, Cümhuriyyətin bütün regionlarından gələn, sevinc və sevgi dolu təbrik məktublarını bu gün də yüksək həssaslıq və həyacanla oxuyursan. Hər bir çıxış, söylənən nitq oxucunu Parlamanda keçən qaynar və qızgın müzakirələrə ekskurs etməsinə bələdçilik edir.

Yeni hökumətin təşkil edildiyi iclasda baş nazir Fətəli xan Xoyski gurultulu və sürətli alqışlarla qarşılanan tarixi və öz məntəqli çıxışı, tarixi xəbərdarlığı ilə yaddaşlara hakim kəsilir: "... hökumət qarşısında duran məsələlərin ən mühümmü istiqlalımızı müdafiə məsələsidir. Məmləkətin hər guşəsindən, millət içindən gəlmiş siz məbuslar da bu fikirdəsiniz, bütün millətin zəhnini hamıdan artıq işğal edən bu məsələdir. Hökumət isə bu

malı və bu yolda olmalıdır (Alqışlar). Lakin bu amalın ölməməsi və onun qövldən-fele gəlməsi üçün birinci amil belə hökumət kəndisidir... Gecə qarlıq, fırtınalar oluyur, biz də bir taxta para kibi fırtına içində yuvarlanıyuru... Bu taxt paranın üzərində iki milyonluq Azərbaycan, onun şərəfli, qadınları və cocuqları bulunuyor. Bunları xilas etməklə böyük bir vəzifə ifa etmiş oluyuru..."

Natiqlər və çıxışçılar bir-birini əvəz edir, səslər və simalar dəyişir. Dəyişməyən Azərbaycanın istiqlalı məsələsidir. Məbusanların, iclasa dəvətlilərin, iştirakçı qonaqların çıxış və simaları gözələrin önündə canlanır. Kimin kim olduğunu, hansı mənəbə, nəyə qulluq və xidmət göstərdiyini özün görür, duyur və tanıyırsan. 70 illik sovet yalanının bizi hansı oyunlara saldığını, hansı "havalara" oynatdığını görürsən və heyret içində təəccüblənirsən.

Üzeyir Hacıbəylinin "Azərbaycan" qəzetinin 7 dekabr 1918-ci il tarixli 58-ci sayında dərc olunmuş "Tarixi günümüz" adlı məqaləsində oxuyuruq: "İstiqlalımızın felən yürüdülməsinə qarşı bu günkü cahən zorluları tərəfindən məmaniətlər göstərilmiyorsa da, qəbuluna da hələ qol qoyanlar yoxdur. Məsələnin həlli, istiqlalımızın rədd və ya qəbulu gələcək sülh konfransının baxacaq işlərindəndir..."

Müəllif fikrini davam və inkişaf etdirərək yazır: "Bir tərəfdən dəxi Türk-Azərbaycan Cümhuriyyətində vətəndaşcasına yaşamaq, asayış və istirahətimizin təmini yolunda əl-ələ verib çalışmağa dəvət etdiyimiz qeyri-müsəlmanlar arasında öylələri tapıldı ki, uzatdığımız əl arxalarını çevirib parlamanimizi və hətta Cümhuriyyətimizi belə "namüssəm" ədd edərək istiqlalımıza qarşı bədxah olduqlarını indidən bildirdilər. Bunların içində hətta "baykot" sözünün istemalı kimi qabalıq və nəzakətsizlik göstərənler də olmadı deyil..."

Məclisi-Məbusanın birinci iclasında hökumətin bəyannaməsinə "İttihad" partiyasının nümayəndəsi doktor Qara bəy Qarabəylinin münasibəti və çıxışı milli istiqlalımızı həzm və qəbul edə bilməyənlərlə heç nəyi ilə fərqlənmir. O, "İttihad"ın mövqeyini belə ərz etmişdi: "Şimdi biz etimadnaməmizi cibimizə qoyub saxlıyoruz. Nə vəqt hökumət layiqli olduğunu göstərərsə, biz də o vəqt etimadımızı bəyan edəriz."

(ardı növbəti sayımızda)

